УДК 811.81'367.7
https://doi.org/10.31548/philolog2019.02.077

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ПЕРЕКЛАДУ БАГАТОКОМПОНЕНТНИХ КЛАСТЕРІВ АНГЛІЙСЬКОЇ АГРАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ

Л. С. КОЗУБ, кандидат філологічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів і природокористування України,
E-mail: liubatern@yahoo.com
ORCID: 0000-0002-6617-6442

Анотація*. Стаття присвячена вивченню явища полікомпонентності, зокрема, проблемних аспектів перекладу багатокомпонентних кластерів англійської аграрної термінології. Охарактеризовано та проаналізовано основні ознаки термінології, зокрема специфіку багатокомпонентних терміноодиниць, які ускладнюють процес перекладу. Констатується, що багатокомпонентне, семантично цілісне поєднання, утворене шляхом з'єднання двох, трьох і більше елементів є термінологічним об'єднанням, яке утворює цілісне поняття. Визначено, що, полікомпонентність ускладнює процес перекладу, адже складне логіко-семантичне підпорядкування компонентів терміна-словосполучення може призвести до втрати семантичної цілісності поняття. Кожен додатковий компонент термінологічної моделі доповнює значення поняття і, відповідно, ускладнює процес утворення цілісних багатокомпонентних терміносполук. Отримані результати можуть слугувати підґрунтям для подальшого вивчення специфіки перекладу полікомпонентних термінів аграрного дискурсу.*

Ключові слова: *термін, термінологія, багатокомпонентні терміни, термінологічна модель, аграрний дискурс, лінгвістичний аналіз.*

Термінологія функціонує у структурі лексичної системи мови як особлива категорія і часто постає багато проблем під час її дослідження та опрацювання. У контексті перекладознавста виникає необхідність упорядкування та уніфікації іншомовних терміносистем, оскільки роль науково-технічної мови зросла на міжнародній арені у контексті глобалізації та інтернаціоналізації. Це виявляється у виникненні термінологічних одиниць для номінації нових понять, їх проникненні у загальнонаціональну мову, тобто галузеві термінології різних країн проявляють свій динамічний характер. Таким чином, зосередженість на стандартизованих правилах перекладу на сьогодні є вже не актуальною, а лише допоміжною ланкою. Удосконалення стратегій перекладу, а також детальний аналіз лінгвістичних факторів та особливостей, що впливають на процес та результат перекладу, є ключовими завданнями перекладача зазначеної сфери.

Актуальність даної роботи зумовлена підвищенням значення термінології аграрної сфери та динамізмом мовного середовища англомовних країн.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У термінознавстві накопичений багатий теоретичний і практичний досвід дослідження термінологічних одиниць, які вивчалися на прикладі багатьох мов. Різні аспекти термінології досліджували: С. В. Гриньов, Л. С. Бархударов, Л. Л. Нелюбін, А. В. Федоров та багато інших. Так, О. Романова аналізувала поняття «спеціальна лексика» та теоретично обґрунтувала розмежування терміну і професіоналізму [10]. Тенденції вживання і перекладу агрономічних

© Л. С. Козуб

термінів у контексті мовних засобів, а також визначених термінологічних груп окреслили Л. Герман та О. Ільєнко [3].

Метою дослідження є вивчення поняття полікомпонентність як словотвірної властивості термінів та проблемних аспектів перекладу зазначеної термінологічної словосполуки.

Методи і матеріали дослідження: У процесі дослідження застосовано наступні методи: аналіз, синтез, узагальнення, систематизація, порівняння, метод лінгвістичної інтерпретації результатів дослідження.

Результати. Звертаючись до фундаментальних знань лінгвістики та перекладознавства, можна стверджувати, що термін – однозначний; він не має конотативних значень; він позбавлений синонімів; незалежно від тексту термін перекладається терміном – повним та абсолютним еквівалентом. Переклад терміну далеко не завжди є простою заміною слова мови оригіналу словом в мові перекладу [11, с. 36].

Існує безліч різних класифікацій термінів за різними ознаками. Візьмемо до уваги класифікацію, запропоновану А. Суперанською:

– терміни-слова (вони виражені єдиним словом);

– терміни-словосполучення (серед них розрізняють: а) вільні словосполучення, де кожний з компонентів – термін, що може вступати в двосторонній зв'язок; б) зв'язані словосполучення, де ізольовано вибрані компоненти можуть і не бути термінами, а в поєднанні вони утворюють термін-словосполучення);

– багатокомпонентні терміни (такі терміни можуть бути три-, чотири- і більше компонентними і представлені вони в значно меншій кількості) [11].

На думку багатьох дослідників, працюючи з лексикою англомовної науково-технічної літератури, зокрема, аграрної, найчастіше проблеми виникають при перекладі багатокомпонентних термінів, що створені лексичним та синтаксичним способами, тобто тих, що є словосполученнями, які утворені за певними моделями.

Таким чином, виникає цілком логічна причина з'ясувати, як полікомпонентність впливає на переклад терміноодиниці.

Перш за все, до складу багатокомпонентних термінів входять кілька лексичних одиниць, при цьому терміни у вигляді складних слів теж вважаються багатокомпонентними [7]. За Л. Ткачовою, "багатокомпонентне, семантично цілісне поєднання, утворене шляхом з'єднання двох, трьох і більше елементів [12]" є термінологічним об'єднанням.

Уважається, що багатокомпонентні терміни, які характеризуються наявністю двох чи більше кореневих морфем, з одного боку, точно і повно відображають потрібне явище, а з іншого – менш схильні до полісемії через специфіку кореневих основ, які їх утворюють.

Багатокомпонентні терміни все більше з'являються в англійській науково-технічній літературі, оскільки значення складного слова завжди точніше спеціалізоване, ніж значення відповідної словосполуки. Проте подібні багатокомпонентні терміни важко перекладати. Перш за все, потрібно розкрити значення основного компонента. Велику роль при цьому відіграє контекст. Далі у складі багатокомпонентного складного слова-терміна слід знайти внутрішні терміни, якщо вони є, та слова які відносяться до них.

Незважаючи на виникнення труднощів при перекладі, багатокомпонентні терміни є зручним засобом систематизації термінів в різних галузях, оскільки головне слово зазвичай знаходиться на останньому

місці і може бути спільним для кількох термінів, а підпорядковане слово виражає відмінну рису поняття.

Варто звернути також увагу на те, що семантичні та граматичні ознаки багатокомпонентних термінів вказують на переважання одиниць із відносно стійким зв'язком між компонентами, що пов'язано з їх здатністю довільно позначати структуроване на основі логіко-семантичного підпорядкування понять знання певної галузі та утворювати синоніми без втрати семантичної цілісності [14, с. 46].

Щодо структурних особливостей полікомпонентних термінів, то можна стверджувати про змінну природу компонентів таких термінологічних одиниць. Це означає, що багатокомпонентний термін може складатися з різних частин мови і не завжди вони будуть однаковими, сталими і, як наслідок, константної моделі утворення не існує. Однак, проаналізувавши закордонні аграрні глосарії, можемо виокремити класифікацію моделей утворення полікомпонентних термінів:

1. Трикомпонентні терміни, що складаються з трьох слів. У таких терміносистемах підпорядковані слова визначають різні аспекти значення головного слова. Основні частиномовні моделі: Adj+Adj+N, Adj+N+N:

acceptable daily intake – прийнятна добова доза;

complementary intensive cropping – додаткове інтенсивне землеробство;

agricultural conservation practice – методи збереження сільськогосподарських ресурсів;

brown cotton leaf worm – коричнева совка;

consumptive irrigation requirements – споживча норма зрошення.

2. Полікомпонентні терміни, що складаються з чотирьох чи більшої кількості слів. У таких багатокомпонентних терміноодиницях, як і в трикомпонентних термінах, залежні слова висвітлюють різні аспекти значення головного слова. Основні частиномовні моделі: Adj+Adj+Adj+N, Adj+ Adj +N+N:

– *acute toxic class method – метод гостротоксичного класу;*

– *advanced very high resolution radiometer – вдосконалений радіометр з надвисокою роздільною здатністю;*

– *convective available potential energy – доступна потенціальна енергія конвективного спрямування;*

– *denaturing gradientgel electrophoresis – електрофорез в градієнті денатуруючого гелю;*

– *dense nonaqueous phase liquids – щільні рідини неводної фази.*

Таким чином, лінгвістичний аналіз багатокомпонентних термінів-словосполучень аграрної сфери дозволив встановити те, що в основі досліджуваних найменувань найчастіше лежить двокомпонентна сполука, а кожен додатковий компонент розширює поняття. Тому перекладач у процесі перекладу може втратити семантичну цілісність поняття через складне логіко-семантичне підпорядкування компонентів терміна-словосполучення.

Ми навели лише найпоширеніші моделі, однак зустрічаються й інші варіанти структури полікомпонентного терміна. З вище сказаного можемо стверджувати, що полікомпонентність розширює і доповнює значення поняття, однак в той же час ускладнює процес перекладу. Суперечливість полікомпонентності терміна полягає у тому, що відбуваються певні семантичні процеси, зумовлені як внутрішніми взаємовідношеннями слів у самому словосполученні, так і зовнішнім впливом усього термінологічного поля, особливо сусідніх елементів та ланок, що утворюють внутрішні системні мікрополя. Чим складніша конструкція терміна, тим

менше він має здатність до семантичної спаяності, тим вища самостійність значень його окремих компонентів.

Стійкість полікомпонентних термінів визначається понятійним моментом. Зазначена термінована одиниця позначає певне професійне поняття і є стійкою лише у даній системі понять. За межами професійного використання таке словосполучення втрачає стійкість і не сприймається як зв'язана мовна одиниця [9, с. 81]. Таким чином, за кожним складеним терміном є стійка, стандартно відтворена структура складного, розчленованого професійного поняття [4, с. 61]. Це і робить процес перекладу таким суперечним, оскільки, з одного боку, є окремі поняття у структурі терміну. З іншого боку, потрібно утворити цілісне поняття на позначення багатокомпонентної терміносполуки з цілого комплексу значень і зберегти вихідне значення у мові перекладу.

Характерною рисою синтаксичної структури термінологічних словосполучень є наступний аспект. За зв'язком елементів їх можна назвати вільними, оскільки слова в них зберігають своє пряме словникове значення. Але, водночас, вони мають риси закритих, тому що при вільному включенні до них інших слів вони втрачають свій термінологічний характер. Так, М. П. Кочерган вважає словосполученням два чи більше повнозначних слова, інтегрованих синтаксичним зв'язком. На його думку, зазначена одиниця є частиною речення, але вона може існувати і за його межами як будівельний матеріал [6, с. 307].

Переклад складних термінів складається з двох основних процедур – аналітичної та синтетичної. Велику роль при перекладі словосполучень відіграє саме аналітичний етап – переклад окремих його компонентів. А для цього необхідно правильно визначити компоненти складного терміна, оскільки ними можуть бути не тільки слова, а й словосполучення, що входять до складу складного терміну. Важливо також встановити, в яких семантичних відносинах перебувають компоненти між собою та з головним компонентом терміну-словосполучення [1].

Висновки і перспективи. Отже, явище полікомпонентності є суперечливим поняттям для перекладацької діяльності, зважаючи на ускладнену структуру багатокомпонентних термінологічних одиниць. Проте, додаткові атрибутивні компоненти виконують уточнюючі, класифікуючі та диференціюючі функції у структурі таких терміносполук. Водночас п'яти- та шестичленні терміни дуже громіздкі, що знижує продуктивність їх використання. Із збільшенням кількості атрибутивних елементів термін стає точнішим, але незручним у користуванні.

Отримані результати можуть сприяти подальшому поглибленому вивченню специфіки перекладу багатокомпонентних термінів, пошуку більш вдалих прийомів перекладу галузевої термінології.

Список використаних джерел

1. Андріїв Р. М., Медвідь О. М. Перекладацький аспект англійських багатокомпонентних термін. Перекладацькі інновації: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, Суми, 25-27 листопада 2010 р. / Ред. кол.: С. О. Швачко, І. К. Кобякова та ін. Суми : СумДУ, 2010. С. 29-31.

2. Бархударов, Л. С. Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода). Москва : «Междунар. отношения», 1995. 240 с.

3. Герман Л. В., Ільєнко О. Л., Турченко В. О. Grammar Guide for

Future Scientists. Харків : ХНАУ, 2011. 149 с.

4. Головин, Б. Н. О некоторых доказательствах терминированности словосочетаний. Лексика, терминологии, стили: сборник трудов. Горький, 1993. Вып. 2. С. 57-66.

5. Гринёв С. В. Введение в терминоведение. Москва : Московский лицей, 1993. 309 с.

6. Кочерган М. П. Вступ до мовознавства. Київ : Академія, 2002. 367 с.

7. Лайонз Дж. Лингвистическая семантика. Введение. Москва : Языки славянской культуры, 2003. 397 с.

8. Нелюбин Л. Л. Лингвостилистика современного английского языка. 6-е изд., стер. Москва : ФЛИНТА, 2013. 128 с.

9. Полешко А. С. О природе терминированности словосочетаний (на материале юридической терминологии). Структурная и математическая лингвистика. Киев : Высшая школа,1998. Вып. 6. С. 80-86.

10. Романова О. О. Спеціальна лексика української мови як об'єкт лінгвістичного дослідження : термін і професіоналізм. Термінологічний вісник, 2013. Вип. 2(2). С. 42-47.

11. Руденко О., Козуб Л. Специфіка перекладу англійських і німецьких багатокомпонентних термінів з гідробіології та аквакультури українською мовою. "Наукові записки" Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Серія: Філологічні науки (мовознавство). Вип. 136. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. С. 79-83.

12. Суперанская А.В., Подольская Н.В., Васильева Н. В. Общая терминология: Вопросы теории. Москва : УРСС Эдиториал, 2004. 248 с.

13. Ткачева Л. Б. О тенденции к сокращению терминологических единиц в функционирующих подъязыках. Функциональные особенности лексики английского языка. Омск, 1986. С. 60–67.

14. Федоров А. В. Основы общей теории перевода (лингвистические проблемы). Москва : Высшая школа, 1993. 303 с.

15. Sager J. C. A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam/ Philadelphia : JohnBenjamins, 1990. 264 p.

References

1. Andriiv, R. M. (2010). Perekladatskyi aspekt anhliiskykh bahatokomponentnykh terminiv [The translation aspect of English multicomponent terms]. Perekladatski innovatsii: materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii, Sumy, 25-27 lystopada [Translational innovations: materials of the All-Ukrainian scientific and practical conference, Sumy, November 25-27]. Sumy, SumDU, 29-31 [in Ukrainian].

2. Barhudarov, L. S. (1995). Yazyik i perevod (Voprosyi obschey i chastnoy teorii perevoda) [Language and Translation (Questions of general and particular translation theory)]. Moscow, Mezhdunar. otnosheniya, 240 [in Russian].

3. Herman, L. V., Ilienko, O. L., Turchenko, V. O. (2011). Grammar Guide for Future Scientists. Kharkiv, KhNAU, 149 [in English].

4. Golovin, B. N. (1993). O nekotoryih dokazatelstvah terminirovannosti slovosochetaniy [On some evidence of terminatining the word combinations] // Leksika, terminologii, stili: sborniktrudov [Vocabulary, terminology, styles: a collection of works]. Gorkiy, Vyp. 2, 57-66 [in Russian].

5. Grinev, S. V. (1993). Vvedenie v terminovedenie [Introduction to Terminology]. Moscow, Moskovskiy litsey, 309 [in Russian].

© *Л. С. Козуб*

6. Kocherhan M. P. (2002). Vstup do movoznavstva [Introduction to Linguistics]. Kyiv, Akademiia, 367 [in Ukrainian].

7. Layonz, Dzh. (2003). Lingvisticheskaya semantika. Vvedenie [Linguistic Semantics. Introduction]. Moscow, Yazyiki slavyanskoy kulturyi, 397 [in Russian].

8. Nelyubin, L. L. (2013). Lingvostilistika sovremennogo angliyskogo yazyika [Linguostylistics of Modern English]. 6 ed, Moscow, FLINTA, 128 [in Russian].

9. Poleshko, A. S. (1998). O prirode terminirovannosti slovosochetaniy (na materiale yuridicheskoy terminologii) [On the nature of terminated phrases (based on legal terminology)] // Strukturnaya i matematicheskaya lingvistika [Structural and mathematical linguistics]. Kyiv, Vyisshaya shkola, Vyp. 6, 80-86 [in Russian].

10. Romanova, O. O. (2013). Spetsialna leksyka ukrainskoi movy yak ob'iekt linhvistychnoho doslidzhennia : termin i profesionalizm [Special vocabulary of the Ukrainian language as an object of linguistic research: term and professionalism] // Terminolohichnyi visnyk [Terminological Herald]. Vyp. 2(2), 42-47 [in Ukrainian].

11. Rudenko, O. & Kozub, L. (2015). Spetsyfika perekladu anhliiskykh i nimetskykh bahatokomponentnykh terminiv z hidrobiolohii ta akvakultury ukrainskoiu movoiu [Specifics of translation of English and German multicomponent terms on hydrobiology and aquaculture into Ukrainian] // "Naukovi zapysky" Kirovohradskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu im. V. Vynnychenka. Seriia: Filolohichni nauky (movoznavstvo) [Proceedings of Kirovograd State Pedagogical University named after. V. Vynnychenko. Series: Philological Sciences (linguistics)]. Vyp. 136, Kirovohrad, RVV KDPU im. V. Vynnychenka, 79-83 [in Ukrainian].

12. Superanskaya, A. V., Podolskaya, N. V., Vasileva, N. V. (2004). Obschaya terminologiya: Voprosyi teorii [General terminology: Theoretical issues]. Moscow, URSS Editorial, 248 [in Russian].

13. Tkacheva, L. B. (1986). O tendentsii k sokrascheniyu terminologicheskih edinits v funktsioniruyuschih pod'yazyikah [On the trend towards reduction of terminological units in functioning sublanguages] // Funktsionalnyie osobennosti leksiki angliyskogo yazyika [Functional features of the English vocabulary]. Omsk, 60–67 [in Russian].

14. Fedorov, A. V. (1993). Osnovyi obschey teorii perevoda (lingvisticheskie problemyi) [Fundamentals of the general theory of translation (linguistic problems)]. Moscow, Vyisshaya shkola, 303 [in Russian].

15. Sager, J. C. (1990). A Practical Course in Terminology Processing. Amsterdam/ Philadelphia, John Benjamins, 264 [in English].

PROBLEM ASPECTS OF MULTICOMPONENT CLUSTERS TRANSLATION OF ENGLISH AGRICULTURAL TERMINOLOGY

L. S. Kozub

Abstract. *Due to the process of globalization and international cooperation, there is an increased interest of Ukrainian linguists, translators, and specialists of various branches of science and technology to the study of structural and semantic peculiarities of English and Ukrainian agricultural multicomponent terms and their translation. Term is a word or phrase used to describe a thing or to express a concept, especially in a particular kind of language or branch of study. It is a word or phrase that means clearly defined concept of a special science, technology, art, social life, etc. The specific meaning of the defined term*

© Л. С. Козуб

can be understood only through the context. The term is usually characterized by its consistency, availability of the definition, monosemy, stylistic neutrality, lack of imagery, emotional colouring, etc.

The article deals with the study of the main features of multicomponent terms, their translation peculiarities, in particular the contradictory nature of this concept in the process of English agricultural terminology translation. The main features of terminology as a special layer of the linguistic dictionary are characterized and analyzed taking into account the specificity of multicomponent terminology, which makes the translation process rather complicated. The work states that a multicomponent, semantically integral combination formed by means of two, three or more elements is a terminological unity that forms an integral concept. It is determined that multicomponent terms complicate the translation process, because complex logical-semantic subordination of the components of the term-phrase can lead to the loss of the semantic integrity of the concept. Each additional component of the terminological model complements the meaning of the concept, and thus complicates the process of formation of a holistic concept to denote a multicomponent term.

The article highlights some tendencies of the formation of multi-word combinations in agricultural terminology. The most common structural models of multicomponent terms are revealed, structural and semantic peculiarities of multi-component terms are analyzed.

Keywords: *terms, terminology, multicomponent terms, terminological model, agricultural discourse,linguistic analysis.*

© Л. С. Козуб